

Tomasz Gałkowski

"El error que determina la voluntad.
Can. 1099 del CIC de 1983", Piotr
Majer, Pamplona 1997 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 40/3-4, 293-297

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ogólnie można powiedzieć, że postulaty Autora dotyczą ochrony rodziny. Sugeruje więc on stworzenie sieci instytucji niższego rzędu, jako coś nowego w stosunku do istniejących obecnie, które pod egidą Kościoła i państwa będą służyły rodzinie lub też stworzenie systemu poradnictwa rodzinnego, którego odpowiednio przygotowany personel byłby w stanie przyjść z pomocą na każdym etapie małżeńskich, czy rodzinnych trudności. Postuluje też kompleksową prorodzinną politykę państwa na wszystkich etapach życia rodzinnego. Podkreśla też potrzebę udoskonalenia prawodawstwa dotyczącego rodziny tak, by chronić rodzinę i stało na straży trwałości małżeństwa i rodziny. Ta troska o przyszłość rodziny polskiej, a nie tylko nastawienie na jej badanie, jest cechą charakterystyczną prezentowanego dzieła.

Na uwagę zasługuje również bogaty wykaz literatury przedmiotu, który obejmuje ponad trzydzieści stron /s. 209 – 241/. Cenne są ponadto badania ankietowe zrealizowane w oparciu o ankietę zamieszczoną na końcu opracowania.

Struktura dzieła jest logiczna i zwarta, bez zbędnych dygresji, warsztatowo nienaganna. Napisane dostępnym językiem, co sprawia, że przy czytaniu go nie pojawia się efekt znużenia. Czytelnik z zadowoleniem śledzi wątek myśli Autora. Podziwia niekiedy jego wnikliwość i bystrość sądu.

Całość rozprawy, osiągnięcia merytoryczne i ich wnioski praktyczne należy ocenić pozytywnie. Przyczynia się ona do pogłębienia tak teoretycznych podstaw socjologii rodziny, jak i ukazania nowych perspektyw duszpasterstwa rodzin. Z tego też względu praca ks. Wł. Majkowskiego jest niewątpliwie cenną pomocą nie tylko dla studiujących *ex professo* socjologię rodziny, lecz także dla szerszego kręgu zainteresowanych problematyką rodzinną, w tym także dla kanonistów. Wypada więc wyrazić uznanie Autorowi za podjęty trud, Wydawcy zaś za staranną szatę graficzną, kryjącą w sobie doniosłą zawartość. Można też chyba wyrazić przekonanie, że przyczyni się ona nie tylko do pełniejszego i bardziej obiektywnego rozumienia problemów małżeńsko-rodzinnych, ale też do skuteczniejszego poszukiwania środków i metod pomocy polskiej rodzinie.

ks. Józef Wroczeński SCJ

Piotr Majer, El error que determina la voluntad. Can. 1099 del CIC de 1983, Ediciones Universidad de Navarra, S.A. (EUNSA), Pamplona 1997, ss. 377

Piotr Majer analizuje w swoim opracowaniu, zgodnie z jego tytułem: *Błąd determinujący wolę. Kan. 1099 KPK z 1983 r.*, kwestie związane z normą kodeksową, która reguluje możliwy wpływ błędu na kształtowanie się zgody małżeńskiej oraz jego znaczenie na ważność wyrażonej zgody. Chodzi tu

o błąd dotyczący istotnych przymiotów małżeństwa: jego jedności i nierozzerwalności oraz sakramentalnej godności małżeństwa.

Sformułowanie kan. 1099 jest jednoznaczne: błąd co do jedności i nierozzerwalności albo sakramentalnej godności małżeństwa nie narusza zgody małżeńskiej, a więc nie czyni małżeństwa nieważnym. U podstaw takiego sformułowania znajduje się zasada przedstawiona w kan. 1096, a mianowicie: kto pragnie istoty małżeństwa (trwały związek między mężczyzną i kobietą, skierowany do zrodzenia potomstwa przez jakieś seksualne współdziałanie) pragnie również tego, co jest z tą istotą związane. Tak więc kto pragnie małżeństwa w samej jego istocie, pragnie również tego wszystkiego co jest z nim nierozzerwalnie związane. Zasada określająca wpływ błędu na przymioty małżeństwa oraz na jego godność sakramentalną została sformułowana w KPK z 1917 r. w kan. 1084. W obecnym kodeksie zmienia się sformułowanie kanonu poprzez wprowadzenie trudnego do zinterpretowania sformułowania *dummodo non determinet voluntatem* w zamian poprzedniego sformułowania *etsi det causam contractui*. Doktryna znajdująca się u podstaw tego kanonu opiera się na ograniczeniu ludzkiego poznania co do instytutów prawnych i przedmiotu samej zgody małżeńskiej. W kan. 1099 chodzi o przymioty małżeństwa, czyli o samą instytucję prawną. W dwóch poprzedzających kanonach (1097, 1098) dotyczących także błędu i jego wpływu na ważność zgody małżeńskiej nie mówiło się o małżeństwie jako takim. Mamy z nim do czynienia w przypadku błędu opisanego w kan. 1099, który ma przede wszystkim wpływ na samą wolę zawarcia małżeństwa, które jawi się w umyśle osoby zamierzającej zawrzeć małżeństwo jako nie charakteryzujące się jednością, rozerwalne i jako związek niesakramentalny. Pyta się więc Autor: czy z tak fałszywie rozumianego związku małżeńskiego może narodzić się prawdziwe małżeństwo? (s. 13). Problemem jest zatem poznanie kiedy błąd wpływa na tego, kto zamierza zawrzeć związek małżeński determinując jego wolę tak, że to co się pragnie nie jest już małżeństwem. Wola w takiej sytuacji pragnęłaby czegoś co nie ma nic wspólnego z rzeczywistością instytucji małżeństwa.

Autor we wstępie ukazuje niejako dwa motywy skłaniające go do podjęcia tematu. Pierwszym z nich (por. ss. 13-14) jest sytuacja społeczna współczesnej epoki charakteryzująca się coraz silniej zaznaczającą się sekularyzacją instytucji małżeństwa gdzie indywidualizm i utylitaryzm jako kryteria życiowe mają duży wpływ na pojmowanie także i małżeństwa, aż do postrzegania go inaczej niż prawdziwie jest w swej rzeczywistości. Stąd też Autor stawia pytania dotyczące wpływu tak ujmowanego małżeństwa na wolę zawarcia małżeństwa czy też znaczenia prawnego takiego podejścia na same małżeństwo. Jeśli owo znaczenie istnieje, to jaki charakter ma w takim razie błąd wpływający na nieważność zgody małżeńskiej? Zbyt silne jednak podkreślenie stanu psychologicznego osób żyjących w środowisku o wzrastającym przekonaniu, że małżeństwo nie może być zawarte jak tylko

z możliwością dokonania rozwodu może sprawić, że bardzo łatwo znajdziemy się w sytuacji opisanej w kan. 1101 § 2 (małżeństwo zawarte jest nieważne gdy jedna ze stron albo obydwie wykluczają samo małżeństwo, lub jakiś istotny element małżeństwa, albo jakiś istotny przymiot). Drugim motywem jest chęć przedstawienia i usystematyzowania różnych rozwiązań, jakie w tej materii proponowane są przez wielu autorów komentujących normę kodeksową. Wielość i różnorodność opinii w tej materii (por. bibliografia) pozwala na łatwiejsze zorientowanie się w kompleksowej problematyce, poszukując jednocześnie wyjaśnienia i uzgodnienia pomiędzy sobą wielu rozbieżności oraz ukazując te interpretacje, które najbardziej odpowiadają jakiejś wspólnej wizji. Takie wyjaśnienie Autora pozbawia czytelnika sięgającego po kolejne już opracowania w tej materii pytania, przynajmniej na początku, o celowość kolejnego opracowania tematyki błędu w jego wpływie na ważność wyrażanej zgody małżeńskiej. Jednocześnie ukazuje, że rozwiązania prezentowane w opracowaniu nie są ostateczne i pozwalają na dalsze ubogacenie doktryny, zwłaszcza przez praktykę jurysprudenціальną, do której nie omieszkał sięgnąć także Piotr Ma j e r.

Poszczególne zagadnienia szczegółowe zostały przedstawione w sześciu rozdziałach, z których dwa pierwsze mają charakter historyczno-prawny. W nich Autor ukazuje w głównych liniach meandry rozwoju kształtowania, rozumienia i interpretacji podejścia do błędu dotyczącego przymiotów małżeństwa (rozd. 1) oraz poddaje krytycznej interpretacji normę poprzedniego kodeksu, która, wzbogacana w międzyczasie przez praktykę jurysprudenціальną, okazała się niewystarczająca i powodująca w swoim sformułowaniu trudności jej aplikowania w konkretnych przypadkach, wyznaczając drogę do obecnego sformułowania kanonu 1099. Reformie obecnego kanonu poświęcony jest trzeci rozdział książki, w którym Autor uzmysławia, że także i nowa figura prawna – *error determinans voluntatem* odnośnie do przymiotów małżeństwa i jego sakramentalnej godności – nie powoduje zgody pomiędzy jej interpretatorami. Tej nowej figurze prawnej poświęca Autor trzy kolejne rozdziały swojej książki. Czwarty rozdział poświęcony jest rozważaniom dotyczącym różnic i podobieństw pomiędzy tą figurą a symulacją wyrażenia zgody. Jest to problem szeroko dyskutowany w doktrynie jak i w jurysprudenencji odnośnie do kan. 1099 gdyż kontrowersja dotyczy tego, czy błąd determinujący wolę konstytuuje autonomiczny tytuł nieważności małżeństwa niezależnie od symulacji, czy też jest tylko jedną z form wykluczenia przymiotów małżeństwa. Rozdział piąty poświęcony jest analizie natury błędu determinującego wolę, tzn. czy mieści się on w ramach kodeksowej regulacji dotyczącej samego błędu, a więc czy regulacja kan. 1099 jest aplikacją zasady wyrażonej w kan. 126 odnośnie do błędu dotyczącego aktów prawnych. Rozdział szósty podejmuje tematykę związaną z przedmiotem błędu determinującego wolę. Kan. 1099 dotyczy przymiotów małżeństwa i jego godności sakramentalnej. Autor pyta się czy sakramentalna godność małżeństwa jest równoznaczna przymiotom małżeństwa i czy też inne

istotne elementy małżeństwa nie wspomniane w kanonie mogą być przedmiotem błędu determinującego wolę, jak również czy brak winy ze strony zamierzających zawrzeć związek małżeński może być uznawany jako błąd determinujący wolę odnośnie do godności sakramentalnej małżeństwa.

Po dokonaniu analizy w sześciu rozdziałach Autor na zakończenie swojego opracowania przedstawia w dwudziestu punktach swoje wnioski (ss. 345-352). Zwróćmy uwagę tylko na niektóre. Autor przedstawia swoje konkluzje odnosząc figurę prawną błędu determinującego wolę do innych figur obecnych w kanonach: 126, 1096, 1101 §2, 1102. Błąd determinujący wolę jest autonomicznym tytułem powodującym nieważność zgody małżeńskiej i formalnie nowym w stosunku do poprzedniego kodeksu, a jednocześnie pozostającym w ścisłym związku z tradycyjnym podejściem Kościoła w tej materii. W stosunku do sformułowania *error causam dans* (kan. 1084 KPK 1917) obecne sformułowanie *error determinans voluntatem* ukazuje, że odnosi się on do przedmiotu aktu zgody, a nie jak poprzednio do motywu woli podejmującej decyzję, ale nie determinującego przedmiotu zgody małżeńskiej. Odnosi się on do osób zdolnych do zawarcia związku małżeńskiego i do ich aktów woli funkcjonujących w sposób prawidłowy w konkretnej sytuacji odnoszącej się do małżeństwa. Zmiany w stosunku do sformułowania poprzedniego kodeksu są zmianami o charakterze systematycznym. Pozwalają lepiej dostrzec osobisty proces psychologiczny, poprzez który ów błąd się kształtuje. Powoduje to jego wyraźne odróżnienie od figury symulacji zgody małżeńskiej (choć ostateczny skutek w dwóch figurach prawnych jest ten sam), która odpowiada innej sytuacji psychologicznej podmiotu wykluczającego małżeństwo tak, jak ono jest ukazane w porządku prawnokanonicznym. Błąd determinujący wolę odróżnia się od błędu dotyczącego istoty małżeństwa wyrażonej w kan. 1096. Co więcej, nie wystarczy ukazanie samego błędu (akt rozumu charakteryzujący się błędnym poznaniem) dotyczącego jedności, nierozzerwalności i sakramentalnej godności małżeństwa, aby mieć do czynienia z błędem przedstawionym w kan. 1099, a następnie z nieważnością zgody małżeńskiej. Ten błąd musi w konkretnym przypadku tak determinować wolę osoby chcącej zawrzeć poznane w ten sposób małżeństwo, że wykluczenie przymiotu małżeństwa lub jego sakramentalności stanie się przedmiotem aktu woli, która w sposób subiektywny odniesie je do samej istoty małżeństwa (błąd subiektywnie substancjalny). Autor zauważa także analogię pomiędzy omawianą figurą błędu a błędem co do przymiotu osoby, który powoduje nieważność małżeństwa jeśli ten przymiot był bezpośrednio i zasadniczo zamierzony (kan. 1097 § 2). Obydwie figury umiejscawiają się w ogólnym sformułowaniu dotyczącym błędu przy dokonywaniu aktów prawnych zgodnie z kan. 126, gdyż dotyczą warunku wymaganego w sposób bezwzględny (*sine qua non*).

Z pewnością zaletą opracowania Piotra Majera, oprócz skrótowo przedstawionych powyżej wniosków dotyczących odróżnienia figury błędu determinującego wolę od innych figur błędów i symulacji, jest usystematyzowanie terminologiczne (pozytywny akt woli, *voluntas habitualis*, *error simplex*, determinacja woli, błąd dotyczący warunku wymaganego w sposób bezwzględny, *error pervicax*), które z pewnością przyczyni się do bardziej jednoznacznego podejścia do omawianego zagadnienia.

Pozostaje życzyć wszystkim zajmującym się rzeczywistością małżeństwa w aspekcie prawnym, aby wnioski przedstawione przez Autora nie pozostawały bez echa przyczyniając się z jednej strony do jaśniejszego podejścia do tematu, a z drugiej strony rozwijając dalej doktrynę, która otwiera się na głęboką rzeczywistość małżeństwa. Takim szczególnym przypadkiem może być osoba, która znajduje się w sytuacji błędu niepokonalnego i której nie odmawia się zdolności do zawarcia małżeństwa, czy też samo małżeństwo wyklucza. Jeśli osoby darzą się prawdziwą miłością małżeńską, nie zawsze zastanawiają się nad instytucją małżeństwa i jej przymiotami, ale myślą oddać się drugiej osobie w sposób wierny i na zawsze.

O. Tomasz Galkowski, C.P.

Krystyna Bukowska-Gorgoni, Causae polonae coram Sacra Romana Rota XV – XVII saec. Explanatio processum et registra documentorum Pontificium Institutum Studiorum Ecclesiasticorum, Studia ecclesiastica 19. Historico-iuridica 1, Roma 1995, ss. XXVII + 671.

Dzięki staraniom i pracy Papieskiego Instytutu Studiów Kościelnych (PISK) w Rzymie ukazał się kolejny tom serii *Studia Ecclesiastica* oznaczony nr 19. Jednocześnie jest on oznaczony numerem 1 serii historyczno-prawnej, która, jak należy sądzić po wyszczególnieniu działu badań dotyczących historii prawa w obrębie ogólnej historii Kościoła, z pewnością będzie kontynuowana, przyczyniając się w ten sposób do coraz szerszej znajomości tak dokumentów jak i samej historii prawa przedstawionej w naukowej analizie.

Tom autorstwa K. Bukowskiej-Gorgoni poświęcony jest sprawom polskim rozpatrywanym przez Rotę Rzymską w wiekach XV-XVII. Zainteresowania Autorki sprawami Roty znane są z wcześniejszej jej publikacji (por. *Informacja o materiałach związanych z działalnością Świętej Roty Rzymskiej przechowywanych w zbiorach watykańskich*. Informations. Biuletyn PISK. Rzym-Warszawa 4:1989 s. 83-92). Sięgnięcie do spraw, z którymi z terenów Polski zwracano się z prośbą o ich rozpatrzenie do Roty Rzymskiej oraz zebranie dokumentów dotyczących każdej sprawy z osobna daje współczesnym naukowcom zajmującym się tą dziedziną studiów